

דמויות מעולם המשפט

הלורד דנינג בן 100 – דברים לזכרו

אוריאל גורני *

רשימה זו נכתבה תחילה כמחווה של ברכה ליום הולדתו ה-100 של הלורד דנינג אשר חל ביום 23 בינואר 1999.

את יום חגו ציינה התקשורת והקהילייה המשפטית האנגלית¹ אף כי הלורד דנינג עצמו לא נטל חלק בחגיגות מחמת מצב בריאותו².

לפני שסקירה זו הובאה לדפוס הגיעה הידיעה כי הלורד דנינג נפטר לפתע, ביום 5 במרץ 1999, שבע שנים ורוב-פעלים. הידיעה על פטירתו הוכתרה ב-*Times* של לונדון במלים: Denning, the Legal Legend, Dies³ והוא היה אכן אגדה משפטית בחייו. כבר בשנת 1977 כתב השופט Scarman בעיתון *Times*, כי את תקופת כהונתו של השופט דנינג על כס המשפט ניתן לכנות כ"תקופתו של דנינג":

"The past 25 years will not be forgotten in our legal history. They are the age of legal aid, law reform and Lord Denning"⁴.

אלפרד תומס דנינג נולד ביום 23.1.1899. בן רביעי להורים ממעמד בינוני, בעיר ויטצ'רצ' בהמפשייר, אנגליה. בצעירותו הצטיין במתמטיקה והתפרנס בעת לימודיו באוקספורד ממתן שיעורים פרטיים. הוא היה סטודנט מצטיין וגם את לימודי המשפטים לקראת קבלת תואר "בריסטר". בשנת 1923, סיים בקבלת פרס כספי. בשנת 1944 מונה לשופט, ובשנת 1957 כבר הועלה לבית הלורדים. בשנת 1958 היה אורח הוועידה הבינלאומית הראשונה של משפטנים בירושלים שאורגנה במסגרת חגיגות העשור להקמת מדינת ישראל⁵. דבריו בוועידה התייחסו לעקרונות המשפט המקובל ותורת ה-*Equity* שנתקבלו בישראל⁶.

* עו"ד במשרד פרטי.

- 1 אירוע זה הונצח ותועד באוניברסיטת בקינגהם ב-*The Denning Law Journal* (London, ed. by S.N. McMurtrie & J.G. Halladay, 1999).
- 2 F. Gibb "The people's judge: Lord Denning celebrates his centenary" *The Times* 26.1.1999.
- 3 F. Gibb "Denning, the legal legend, dies" *The Times* 6.3.1999.
- 4 A.T. Denning *The Discipline of Law* (London, 1979) 315.
- 5 *The First International Lawyers Convention in Israel* (Jerusalem, 1958) 360.
- 6 *Ibid*, at p. 58.

בשנת 1962 הוא עזב את בית הלורדים, "ירד" לבית המשפט לערעורים והתמנה כשומר המגילות — Master of the Rolls, תפקיד שכיח בו עד לפרישתו בשנת 1982.

את השיקולים להחלטתו לחזור לבית הדין הנמוך יותר הסביר הוא עצמו במילים הבאות:

"Many a time I have been asked: 'Why did you step down from the House of Lords?' My answer is 'I was too often in a minority. In the Lords it is no good to dissent'. In the Court of Appeal it is some good. On occasion a head-note there says: 'Lord Denning dissenting'. Let me recall a few which have pointed to the way ahead, and have led to decisions by the Lords which might never have taken place except for my dissenting from previous precedents"⁷.

פסקי המיעוט המוקדמים מתקבלים כעבור שנים על ידי בתי המשפט והוא הקדים ברבים מפסיקותיו את חבריו השופטים והיה מעין חלוץ לפני המחנה. נראה שהורא גם השופט הבריטי המצוטט ביותר בפסיקה הישראלית. בקבצים הממוחשבים ניתן למצוא כמאתיים פסקי דין הכוללים מובאות מפסיקותיו של השופט דנינג. סקירה זו אינה מתיימרת להיות מחקר על פסיקותיו ומצטמצמת להארת היבטים בולטים אחדים במהלך מסלול חייו הארוך והפורח.

זכות עמידה והגנה על האיש הקטן

הלורד דנינג הוא "שהמציא" את הסעד של "פסק דין הצהרתי", בהיותו ער לכך שזהו סעד המסור לשיקול דעתו של בית המשפט וניתן להשתמש בו כסעד נגד חסינותו של הכתר.

הלורד דנינג מצא בו מנוף להרמת "משא כבד" כאשר חוש הצדק הכתיב לו את הצורך לעזור למתדיין המתדפק בשעריו:

"I am of opinion — and I state it as a matter of principle — that the citizen who is aggrieved has a locus standi to come to the courts. He can at least seek a declaration"⁸.

לורד דנינג אהב את האדם הקטן. הוא היה תמיד מעוניין לשמוע את העתירה, תוך שהוא מודע לעובדה שבעיית זכות העמידה הנה קושיה סבוכה ומטרידה. מעשה ברוכל אשר בוטל רישונו למכור מרכולתו ברבים משום שהטיל מימיו,

Denning, *supra* note 4, at p. 287. 7

A-G v. Independent Broadcasting Authority [1973] All E.R. 689, 698. 8

רחמנא ליצלן, ברשות הרבים. בצר לו פנה לערכאות. את חיבתו ודאגתו לאדם "הקטן" שנפגע מביע הלורד דנינג במלים הבאות:

"To some this may appear to be a small matter, but to Mr. Harry Hook it is very important. He is a street trader in the Barnsley Market. He has been trading there for some six years without any complaint being made against him but, nevertheless, he has now been banned from trading in the market for life. All because of a trifling incident. On... the market closed at 5:30 p.m. so were all the lavatories, or 'toilets' as they are now called... Mr. Hook had an urgent call of nature. He wanted to relieve himself. He went into a side street near the market and there made water, or 'urinated' as it is now said"⁹.

העותר זכה בעתירתו ורישיונו הוחזר.

חקיקה שיפוטית

מן המוסכמות הוא שלורד דנינג היה שופט אקטיביסט וחידושי ההלכה שהנהיג זכו להערכה וגם לביקורת של משפטנים ועמיתים למקצוע. דנינג לא הסתיר את דעתו כי בית המשפט מוסמך לפסוק בסוגיות שניתן לכנותן חקיקה שיפוטית. הוא היה מודע לכך ששאיפתו לעשיית צדק זיכתה אותו לעתים בכינוי שהוא עוסק בחקיקה ולא בשפיטה¹⁰, זה לא הרפה את ידו והוא לא חשש מחידושים. כל המצוי אצל פסקי הדין של הלורד דנינג יודע שיש לשייכו לאסכולה "האקטיביסטית" של השפיטה. חלקו איננו עם מחנה השופטים הדוגלים באיפוק (judicial restraint) כגון הלורד סימון אשר אמר באחד מפסקי דינו, בסרבו ל"חוקק" באמצעות חידושי הלכה:

"Law is too serious a matter to be left exclusively to Judges"¹¹.

כבר בתחילת דרכו השיפוטית אותה דנינג שהוא לא נרתע מלקרוא תגר על תבונתו או סמכותו של המחוקק. וכך פסק בשנת 1949:

9 *R. v. Barnsley M.B.C.* [1976] 3 All E.R. 452, 454.

10 כאשר הציע הלורד דנינג כי מן הראוי להתיר לבעל מניות המיעוט בחברה הנלחם ללא אמצעים כספיים לתיקון מעשי מרמה והטבת נזקים שנגרמו על ידי בעל השליטה בחברה להעסיק עורך דין שיקבל את שכר טרחתו על פי התוצאות, דבר שהזנו אסור על פי כללי האתיקה של לשכת עורכי הדין באנגליה, העיר אחד משופטי הרוב, הלורד סקרמן ב-*Wallersteiner v. Moir (no. 2)* [1975] 1 All E.R. 849, 872

"The exception proposed by Lord Denning MR calls for further study... it is legislative, not forensic work".

11 *Miliangos. V. George Frank (Textiles) Ltd.* [1975] 3 All E.R. 801, 824.

"A Judge should ask himself the question: if the makers of the Act had themselves come across this ruck in the texture of it, how would they have straightened it out? He must then do as they would have done"¹².

ובשנת 1953 :

"if we never do anything which has not been done before, we shall never get anywhere. The law will stand still while the rest of the world goes on, and that will be bad for both"¹³.

בשנות ה-50 היה במסע הרצאות בדרום-אפריקה, קנדה וארצות-הברית. הרצאותיו פורסמו בקובץ שראה אור בשנת 1955 ובסיומו של הקובץ כתב הלורד דנינג:

"Some lawyers think that the sovereign remedy for all ills is an Act of Parliament. They assume that Parliament knows everything and can do everything. But Parliament is made up of men like as we are, Who have not the time nor the capacity to guard all the points at which freedom is threatened. It is for us, each one of us, to be vigilant at all times. This is the condition upon which God hath given liberty to man"¹⁴.

ביטול "חוק עוקף בג"צ" והתערבות (שלא צלחה) בשיקול דעת היועץ המשפטי. שיקול דעת לא סביר של שר

אופיו הסוער של הלורד דנינג וכמיהתו לעשיית צדק ניכרים היטב בתיאור כיצד גברו בתי המשפט על ניסיונו של הפרלמנט לנעול את שערי בתי המשפט בפני ביקורת שיפוטית על מעשי הרשות המבצעת, באמצעות חקיקה המגדירה את החלטות הרשויות המינהליות כ"סופיות" או "כלא ניתנות לערעור":

"But there were some big obstacles yet to be cleared. These were set up by Parliament in order to stop the High Court interfering with tribunals. They were called 'ouster' clauses. These were clauses saying that the decisions of some particular tribunals were 'not to be removed by certiorari' or were to be 'final and conclusive' or words to that effect. If these clauses were given literal effect, it meant that those tribunals were to be a law unto themselves. Their decisions were not to be reviewed by the Courts of Law. No matter how wrong in law or

Seaford Court Estates v. Asher [1949] 2 K.B. 481, 499. 12

Packer v. Packer [1953] 2 All E.R. 127, 129. 13

A. T. Denning *The Road to Justice* (London, 1955) 118. 14

otherwise, the Courts were not to interfere with them. How were such clauses to be overcome?"¹⁵.

בהיותו גלוי לב אין הלורד דנינג פוסח על "כישלונותיו", כלומר אותם מקרים בהם הרחיק לכת או שפסק דינו בוטל. הוא עצמו אף זכה ל"נזיפה" של בית הלורדים. מקרה שהיה כך היה: הלורד דנינג הוציא צו מניעה במטרה למנוע שביתה בלתי חוקית של עובדי דואר. הוא עשה זאת בבוקרו של יום השבת. הוא הוציא את צו המניעה משהוברר לו שהיועץ המשפטי לממשלה החליט שלא להתערב. במותחו ביקורת על השימוש שנעשה ב"פררוגטיבה" להגיש או לא להגיש תביעה פלילית, אמר הלורד דנינג:

"When the Attorney General comes, as he does here, and tells us that he has a prerogative — a prerogative by which he alone is the one who can say whether the criminal laws should be enforced in these courts or not — then I say he has no such prerogative. He has no prerogative to suspend or dispense with the laws of England. If he does not give his consent, then any citizen of the land — any one of the public at large who is adversely affected — can come to this court and ask that the law be enforced. Let no one say that in this we are prejudiced. We have but one prejudice. That is to uphold the law. And that we will do, whatsoever befall. Nothing shall deter us from doing our duty"¹⁶.

פסק דינו של הלורד דנינג בוטל על ידי בית הלורדים, וכך אומר דנינג:

"Alas, I was too bold. Not only too bold, but altogether wrong. The House of Lords have so declared. They accompanied their decision with a rebuke to the Court of Appeal"¹⁷.

עם זאת הוא הוסיף:

"But two of their Lordships did suggest that the Attorney-General ought not simply to have refused his consent"¹⁸.

בסוף שנת 1977 פסק הלורד דנינג הלכה שגרמה למהפך בתעופה המסחרית העולמית. הייתה זו עתירתה של חברת לייקר איירוייס אשר קבלה על החלטתו של שר בממשלת הוד מלכותה לבטל טיסות הרכבת האווירית לארצות-הברית. היועץ המשפטי לממשלה טען שפעולת השר מתבססת על סמכות "הפררוגטיבה" וכי בתי המשפט אינם מוסמכים להתערב בשיקול דעתו של השר.

Denning, *supra* note 4, at p. 69. 15

Ibid, at p. 141. 16

Ibid, *Ibid*. 17

Ibid, *Ibid*. 18

בקביעתו שבתי המשפט מוסמכים לבחון אם היה שימוש לא ראוי או שימוש מוטעה בשיקול הדעת המסור לשר, מסביר הלורד דנינג שאמנם אין בית המשפט מזדרז לבטל את החלטתו של השר וכי זהו עניין חמור, אך בית המשפט לא ייראה ויראה זאת אף כחובתו:

"We have considered this case at some length because of its constitutional importance. It is a serious matter for the courts to declare that a minister of the Crown has exceeded his powers. So serious that we think hard before doing it. But there comes a point when it has to be done. These courts have the authority, and I would add, the duty, in a proper case, when called on to inquire into the exercise of a discretionary power by a minister or his department. If it is found that the power has been exercised improperly or mistakenly so as to impinge unjustly on the legitimate rights or interests of the subject, then these courts must so declare. They stand, as ever, between the executive and the subject"¹⁹.

מקרה בו נחל הלורד דנינג מפלה היה ניסיונו "לכפור בעיקר" קרי בכוחו המחייב של התקדים שנפסק על ידי בית הלורדים. באותו מקרה לורד דנינג הכה על חטא ואמר:

"Yes — I had been guilty — of lese majesty. I had impugned the authority of the House. That must never be done by anyone save the House itself. Least of all by the turbulent Master of the Rolls"²⁰.

סגנון כתיבתו וספריו של הלורד דנינג

סגנון כתיבתו של הלורד דנינג צוין כסגנון ייחודי. פסקי הדין שלו היו ברורים ונכתבו בפסקאות קצרות ומובנות היטב. פסקי דינו אף נקראים לעתים כיצירה ספרותית²¹. כלל לא מפתיע לקרוא בזיכרונותיו שפרסי הלימוד שקיבל בבית הספר היו בתחום הספרות האנגלית דווקא. לורד דנינג הוא אחד השופטים הראשונים שהחל לחלק את פסקי דינו לפרקים ולציידם בכותרות. כאשר חש דנינג את העוול

Laker Airways L.T.D v. Department of Trade [1977] 2 All E.R. 182, 194. 19

Ibid, at p. 313. 20

בשנות השבעים קונן הלורד דנינג על ירידת שווייה ויוקרתה של הלירה שטרלינג במלים הבאות: 21

"Why have we in England insisted on a judgment in sterling and nothing else? It is, I think, because of our faith in sterling. It was a stable currency which had no equal. things are different now. Sterling floats in the wind. It changes like a weathercock with every gust that blows. *So do other currencies.*" *Schorsch Meier v. Hennin* [1976] 1 All E.R. 152, 155. נשמע מוכר לקוראים בישראל!

שנגרם לבעל דין והתרעם על ניסיונו של היריב להתחמק בתחבולות משפטיות מדיון לגופו של עניין, אמר הלורד דנינג:

"Does this absence of oral evidence mean that we are to remain silent? To say nothing about any wrongdoing that has been done. To be neutral in the face of public scandal. I say not so... His (the Judge's) words uphold the opinion of the good. And shake the confidence of the wicked"²².

בדיני תאגידיים, כאשר הוא מוצא לנכון להפעיל את עקרון הרמת המסך מעל לחברות קש שנרשמו בנסיכות ליכטנשטיין ולחשוף את בעל השליטה המושך בחוטים – הוא אומר:

"I will assume, too, that they were distinct legal entities, similar to an English limited company. Even so, I am quite clear that they were just the puppets of Dr. Wallersteiner. He controlled their every movement. Each danced to his bidding. He pulled the strings. No one else got within reach of them. Transformed into legal language, they were his agents to do as he commanded"²³.

פסקי דיניו של הלורד דנינג מגיעים לאלפים, אך את ספרו הראשון כתב רק בהגיעו לגבורות.

לציון יום הולדתו השמונים נקט דנינג בצעד מקורי ובלתי שגרתי. בלי להמתין לכיבודים או למתנות, אשר לבטח הוענקו לו בשפע, החליט הוא לזכות את ציבור המשפטנים במתנה משלו: ספר ראשון פרי עטו שנכתב "עבורנו" וראה אור בלונדון בשנת 1979. הספר נכתב בקיץ, בעת ה"חופש הגדול", הלא היא חופשת בתי המשפט, כפי שאומר המחבר:

"Usually we travel much overseas. But this year we stayed at home. In the country. In the place where I was born. Specially to write this book for you"²⁴.

מאז פירסם כמעט מדי שנה ספר בנושאים רבים ומגוונים כולל אוטוביוגרפיה על משפחתו²⁵.

Wallersteiner v. Moir [1974] 3 All E.R. 211, 223. 22

Ibid, at p. 238. 23

Denning, *supra* note 4, at p. 316. 24

ספריו שפורסמו לאחר פרסום הספר הראשון בשנת 1979: 25

A.T. Denning *The Due Process of Law* (London, 1980).

A.T. Denning *The Family Story* (London, 1981).

A.T. Denning *What Next in the Law* (London, 1982).

A.T. Denning *The Closing Chapter* (London, 1983).

ניסיתי ברשימה זו להביא בעיקר דברים בשם אמרם. פסיקתו השפיעה רבות על הלכות שנפסקו בישראל. ראוי, לטעמי, שלנושא זה תוקדש רשימה נפרדת.

A.T. Denning *Landmarks in the Law* (London, 1984).

A.T. Denning *Leaves from my Library (An English Anthology)* (London, 1986).